

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

8 januari 1969

54e jrg.

No. 2677

Versijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

H. C. Bos; L. H. Klaassen;
H. W. Lambers; P. J. Montagne; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck.

INHOUD

Therapie	21
<i>Drs. P. van Schilfgaarde:</i>	
Structurele werkloosheid; begrip en werkelijkheid (II)	22
<i>Dr. N. Tiemstra:</i>	
Om het behoud van de Nederlandse kleine handelsvaart	26
Europa-bladwijzer no. 48..	29
Boekbespreking.....	32
Geld- en kapitaalmarkt...	35
Recente publikaties	36

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

Therapie

In Nieuwjaarsredes en -artikelen worden dezer dagen weer heel wat prognoses en min of meer voorzichtige verwachtingen ontvouwd. In dat prognosekoor blazen ook (of: vooral?) de economen een geducht partijtje mee. Zo bijvoorbeeld Drs. G. Brouwers in *ESB* van vorige week. Veel belangstelling trekt ieder jaar natuurlijk ook de Nieuwjaarsrede van de voorzitter van de Sociaal-Economische Raad. De therapie die Drs. J. W. de Pous ditmaal ter curering van ons labiel macro-economisch evenwicht aandraagt, bevat weer menig opmerkelijk medicijn. Over één daarvan hier iets meer.

De Pous is somberder dan vorig jaar. Toen zag hij er duidelijk meer gat in dan menige andere economische-koffiedikkijker. De situatie vertoont nu een tegenovergesteld beeld: de voorzitter van de SER is minder optimistisch dan de meesten van zijn collega's-economen. Een professionele dwarsligger zoezegd, maar wel een die vaak achteraf gelijk krijgt. Hopelijk dit jaar niet; zaak is dan wel zijn aanbevelingen nauwgezet te bestuderen. De Pous wijst op het gevaar van een voortzetting van de golfbeweging van inflatoire groei en deflatoire stagnatie, elders in zijn rede aangeduid als die van overbesteding en gedwongen bestedingsbeperking. Met het oog op het verzekeren van de economische groei acht hij een meer gelijkmatige toename van de particuliere investeringen gewenst, investeringen die nu jaarlijks sterk schommelen en ieder jaar opnieuw sterk afwijken van de raming (begin 1968 bijvoorbeeld verwachtte men een gelijkblijven van de investeringen in vaste activa van bedrijven; eind '68 was deze schatting gestegen tot 8%). In combinatie met de steeds stijgende investeringen in de overheidsfeer heeft dit als noodzakelijke consequentie dat beperkingen worden opgelegd aan de consumptiequote, en daarmee aan een expansieve loonpolitiek. Zolang althans de werknemers hun spaargedrag niet veranderen, is verhoging van het loonaandeel in het nationale produkt onmogelijk. Met instemming haalt de SER-voorzitter dan een studie aan, die is uitgebracht onder auspiciën van de Europese Commissie. Daarin wordt gesteld dat, indien men zou bereiken dat steeds een deel van het extra verdiende loon niet voor consumptieve doeleinden zou worden uitgegeven, het in principe mogelijk zou zijn een snelle groei, een adequate uitbouw van de infrastructuur, alsmede een relatieve prijsstabiliteit te bereiken en gelijktijdig nog verdelingspolitieke doelstellingen na te streven. Integraal bestanddeel van de inkomenspolitiek zou een politiek ter bevordering van de *vermogensvorming uit looninkomen* moeten zijn.

Het woord „spaarloon” noemt De Pous niet met name; hij laat zich er niet over uit of deze niet-consumeerbare loonportie uit de „gewone” dan wel uit een „extra” loonstijging zou moeten komen. Niettemin gaat zijn opmerking aardig in de richting van wat Prof. Dr. W. Albeda in *ESB* van vorige week heeft gezegd. Albeda is, dat het macro-economische voordeel van een blokkering nogal evident is, terwijl het voor de werkgevers weinig kan uitmaken of zij hogere lonen (die ze, gegeven de conjunctuur toch moeten betalen) nu direct aan de werknemers uitbetalen, dan wel dit in een vorm van spaarloon doen. Albeda's vraag wordt na de rede van De Pous nog klemmender: „Wie zou er eigenlijk nog tegen kunnen zijn?”

dR

Structurele werkloosheid; begrip en werkelijkheid (II)*

In mijn eerste artikel heb ik enige aandacht geschonken aan de verwarring die heerst in de werkgelegenheidsproblematiek m.b.t. de begrippen „conjunctureel” en „structureel”. Voorts ben ik wat dieper ingegaan op enige werkloosheidscijfers. Daarbij kwam ik tot de conclusie dat de huidige werkloosheid niet zozeer het gevolg was van een te geringe vraag, maar veeleer van het feit dat deze vraag zich richt op andere categorieën dan het aanbod omvat.

Ik wil nu tenslotte ingaan op enkele gevolgen van de industriële ontwikkeling van de afgelopen vijftien jaar voor de werkgelegenheidsstructuur en trachten tot een nieuwe

definitie van *structurele werkloosheid* te komen.

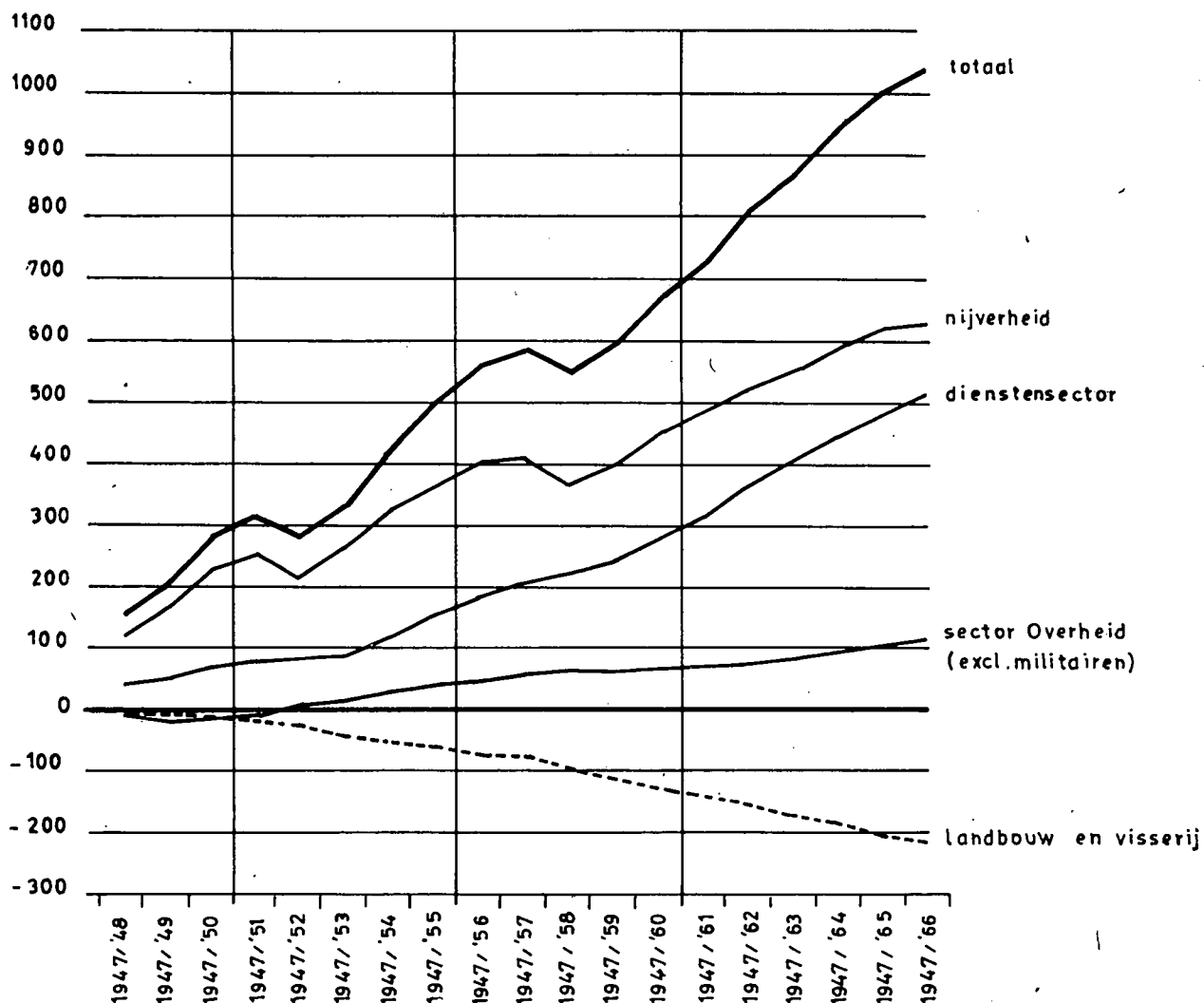
INDUSTRIËLE ONTWIKKELING EN WERKGELEGENHEIDSSTRUCTUUR

De industriële ontwikkeling in de afgelopen 15 jaar en de invloed daarvan op de arbeid verdienen nadere aandacht. Allereerst zij gewezen op de volgende twee factoren:

— het aandeel dat de industrie opeist van het totale

* In *ESB* van 2 januari jl., blz. 6-9.

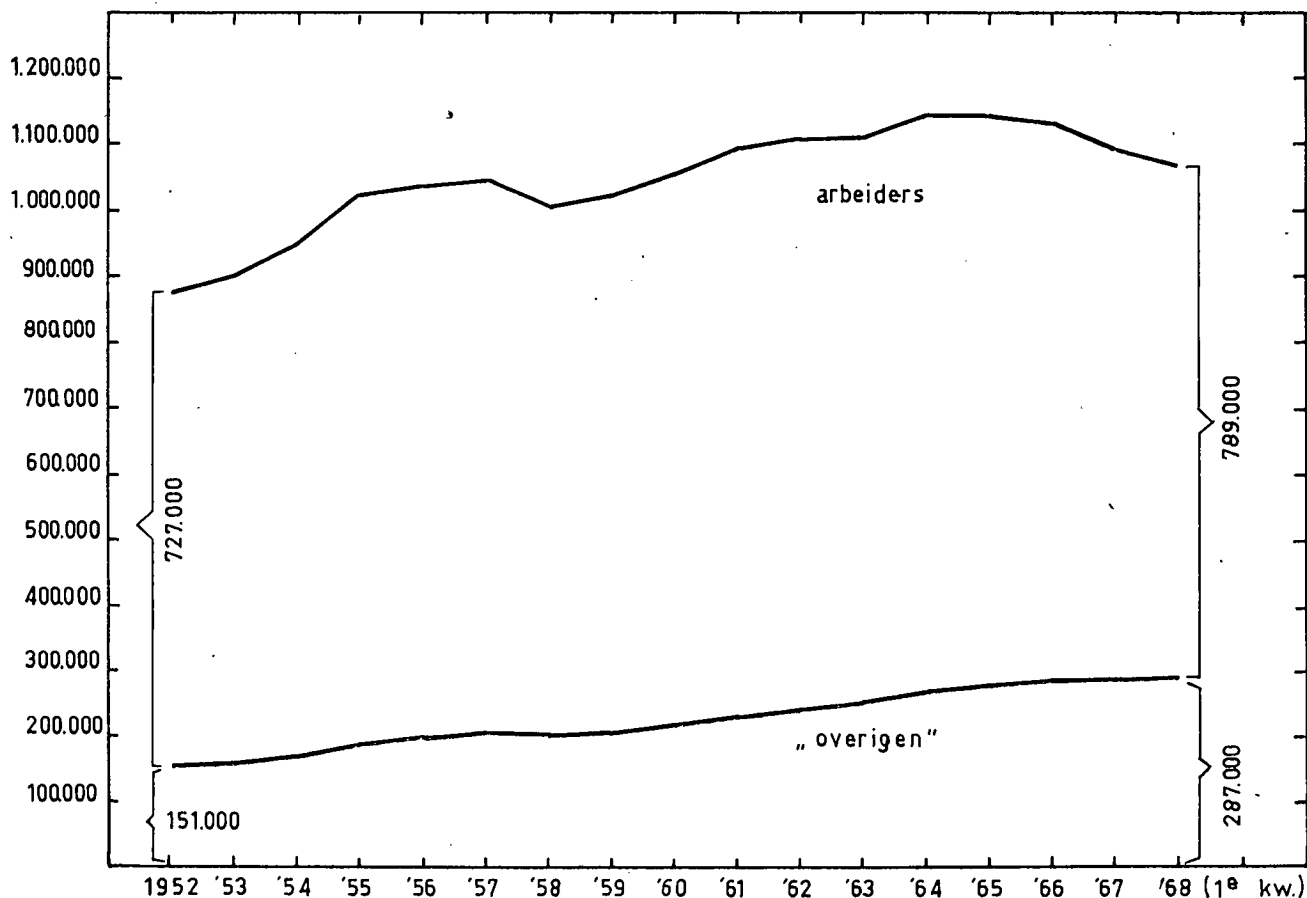
Grafiek 1
Arbeidsvolume werkzame burgerlijke arbeidskrachten; absolute toename t.o.v. 1967 in 1.000 manjaren.

BRON: C.B.S

Grafiek 2

Werknemers in de industrie, onderscheiden naar arbeiders en „overigen”, 1952-1968 (1968 alleen eerste kwartaal)

arbeidsvolume;

— de verhouding binnen de industrie tussen de direct productieve en indirect productieve arbeid.

In de grafieken 1 en 2 laten wij enige indicaties hiervan zien¹. Uit grafiek 1 blijkt de achteruitgang van het aandeel van landbouw en visserij en daarentegen de snelle groei van het aandeel van nijverheid en diensten in het totale Nederlandse arbeidsvolume. Er zij daarbij op gewezen dat tot 1957 de nijverheid het snelst groeide en dat in de laatste tien jaar de dienstensector iets sneller schijnt toe te nemen².

In grafiek 2 is weergegeven de verhouding tussen arbeiders en „overigen” bij werknemers in de industrie³. Sinds 1952 blijkt de groep niet-arbeiders van ca. 17% tot ca. 27% van het totaal te zijn toegenomen. Daarbij verdient het aandacht dat terwijl het totale aantal werknemers in de industrie vanaf 1965 daalt, de groep „overigen” constant blijft, zelfs nog een zeer geringe stijging laat zien.

Een en ander houdt duidelijk verband met de snelle industrialisatie in Nederland vanaf 1946, maar ook met het feit dat vanaf de jaren vijftig deze industrialisatie gepaard gaat met een steeds verdergaand gebruik van moderne technologische hulpmiddelen. Het begrip automatisering, dat in vele gevallen als slogan goede diensten bewijst, is daarbij niet voldoende om de zeer snelle veranderingen in het industriële klimaat te karakteriseren. Niet alleen worden bestaande productieprocessen geautomatiseerd, maar geheel nieuwe produktiemethoden ontstaan, mogelijk gemaakt door een snelle technologische verandering. Een van de kenmerken is bijv. dat procesmatige productie steeds meer voorkomt, zelfs zodanig dat

in vele gevallen bewerkingsindustrie tot procesindustrie wordt.

Deze technologische ontwikkeling gaat overigens niet in alle bedrijfstakken even snel. Wanneer men nu de groei van de bedrijfstakken, naar aantal werknemers gemeten, vergelijkt, dan blijkt de in de volgende tabel weergegeven rangorde:

Groei van het arbeidsvolume in de industrie per bedrijfstak 1947-1966

	Arbeidsvolume in manjaren		Procentuele groei t.o.v. 1947
	1947	1966	
1 Chemie en olieraffinaderijen	44.000	107.000	143
2 Papierindustrie	17.000	36.000	112
3 Metaalnijverheid	297.000	540.000	81
4 Drukkerijen, uitgeverijen	49.000	78.000	59
5 Aardewerk, glas	35.000	54.000	54
6 Leder, rubber	19.000	24.000	26
7 Voedings- en genotmiddelen	187.000	211.000	13
8 Textiel	84.000	91.000	8
9 Schoeisel, kleding	124.000	126.000	2
10 Hout- en meubelindustrie	64.000	65.000	1
11 Steenkolen, delfstoffen	47.000	47.000	—1

Bron: Arbeidsvolume en geregisteerde arbeidsreserve 1947-1966.

¹ Grafiek 1 is overgenomen uit de CBS-uitgave: *Arbeidsvolume en geregisteerde arbeidsreserve*. Grafiek 2 is gebaseerd op de *Maandstatistieken van de industrie* van het CBS van 1952-1968.

² In cijfers: de gemiddelde jaarlijkse groei van het arbeidsvolume is voor de nijverheid: 1948-1957: 2,9% en 1958-1966: 1,6%. Voor de dienstensector zijn de cijfers resp. 1,3% en 2,0%.

³ Industriële bedrijven met 10 of meer werknemers, exclusief water-, gas- en elektriciteitsbedrijven.

Wie in de industrie thuis is, herkent in deze rangorde onmiddellijk een analogie met wat men als „moderne” en „wat achtergeraakte” industrietakken kan kenschetsen. De bijzonder snelle ontwikkeling van de chemische industrie is overbekend. Papierindustrie, metaalnijverheid en drukkerijen kennen als industrietakken zowel technologisch zeer ver ontwikkelde als ook nog meer ambachtelijk werkende bedrijven, maar de groei zit duidelijk in de eerstgenoemde. Onder de groep: aardewerk, glas, enz. vallen ook de steenfabrieken en de groei van het arbeidsvolume heeft dan ook veel met de ontwikkeling van de bouw te maken; het beeld in deze bedrijfstak is dan ook zeer divers. Ook de verder genoemde bedrijfstakken (met uitzondering van de mijnen waarvoor bijzondere factoren gelden) zijn duidelijk in technologisch opzicht minder sterk gevorderd dan de eerst genoemde drie.

Wanneer men nu de verhouding arbeiders-„overigen” vergelijkt, blijkt dat in de drie, in de tabel bovenaanstaande, bedrijfstakken 39% van het arbeidsvolume niet-arbeiders betreft, tegenover 27% voor alle genoemde bedrijfstakken gezamenlijk ⁴.

Wij zeiden reeds: het zijn allemaal slechts indicaties. Deze indicaties wijzen echter steeds in dezelfde richting, nl. dat de moderne industrie beslag legt op andere groepen werknemers dan de industrie van 10 of 20 jaar geleden. Tevens echter dient daarbij bedacht dat de ontwikkeling van de beroepsbevolking niet zo snel gaat als die van de industrie.

Dit laatste kan hier niet uitvoerig toegelicht worden. Laat ons volstaan met enkele kanttekeningen. Steeds weer merkt men dat de moderne industrie werknemers vraagt met een hoger opleidingsniveau dan de arbeidsmarkt levert. Niet alleen de verhouding arbeiders-„overigen” wijst hierop; ook binnen de groep „arbeiders” is dezelfde tendens merkbaar. Een operator in een moderne chemische fabriek is niet vergelijkbaar met een arbeider in de chemische industrie van 1950. Voor een papiermaker aan een moderne papiermachine geldt hetzelfde. In de metaalindustrie, en ook in de drukkerswereld wordt steeds meer beroep gedaan op een soort vakmanschap dat zelfs 15 jaar geleden niet bestond.

Hier staat tegenover dat wie in 1950 in een industrie aan het werk ging, laten wij aannemen op 25-jarige leeftijd, nog ruim 20 jaar mee moet kunnen. Het arbeidsvolume is opgebouwd uit mensen die tussen 1925 en 1965 de school verlieten, met een sterke nadruk op de groep die na 1950 geen onderwijs meer volgde.

Het is van belang hierbij nog te wijzen op de achterstand wat het opleidingsniveau betreft, die Nederland heeft op de Verenigde Staten. In 1959 had in de Verenigde Staten de geschoolde arbeider gemiddeld 11 jaar schoolopleiding achter de rug, de ongeschoolde 8,6 jaar ⁵. In Nederland heeft in 1968 de ongeschoolde arbeider die nu tot de beroepsbevolking toetreedt 8 à 9 jaar en de geschoolde nauwelijks 11 jaar opleiding achter zich, indien wij althans de leerlingenstelsels als full time opleiding meerekenen. Men lette daarbij op de achterstand die de *totale* beroeps-

bevolking in dit opzicht heeft op de groep die nieuw tot de beroepsbevolking toetreedt.

Is het dan een wonder als discrepanties ontstaan tussen het vereiste vakmanschap en het aangeboden vakmanschap? Is het niet eerder zo dat een snelle technologische ontwikkeling zoals wij die momenteel meemaken als vanzelfsprekend deze discrepanties oproept? Hoogstens valt het te verwonderen dat in zo vele beleidsanalyses dit probleem niet of onvoldoende duidelijk gesteld wordt, of althans dat de beleidsconsequenties niet duidelijk getrokken worden.

De onnauwkeurige, en ook aan de problematiek onvoldoende aangepaste terminologie speelt hier een belangrijke rol. Enerzijds is de term „structurele werkloosheid” zoals wij in ons eerste artikel lieten zien niet nauwkeurig genoeg. Tegelijkertijd is een voornamelijk economische gedachten-gang, die uitsluitend kwantitatieve analyses oplevert maar de kwalitatieve discrepanties veelal buiten beschouwing laat, hieraan debet. Tenslotte dient bedacht dat niet alleen oorzaken maar ook consequenties van belang zijn voor een remedie. En deze consequenties zijn voor een belangrijk deel sociale consequenties. Om tot een nadere begripsbepaling te komen, zullen dan ook deze verschillende aspecten doordacht moeten worden.

STRUCTURELE WERKLOOSHEID; WAT IS DAT?

In het voorgaande zijn op vrij „losse” wijze verschillende begrippen, categorisering en cijfers met elkaar in verband gebracht. Juist deze wat losse wijze van werken roept het gevaar op van foutieve interpretaties. Ik mag dan enig geloof hechten aan de juistheid van mijn interpretatie, meer dan dat echter ook niet. Wat nu juist ontbreekt, is een vast kader van termen en begrippen, met als allereerste vraag: *wat verstaan we nu eigenlijk onder structurele werkloosheid?*

Het merkwaardige is daarbij dat verschillende definiëringen van een dergelijke term tot zeer uiteenlopende analyses aanleiding zullen geven. Voor wij hiervan twee voorbeelden geven eerst enige opmerkingen over de eisen waaraan een definitie zou moeten voldoen.

1. Een definitie mag niet reeds een aantal impliciete hypothesen bevatten, moet daarentegen wel aanleiding zijn om vruchtbare vraagstellingen te ontwikkelen.
2. In verband hiermee moet een definitie zo veel mogelijk rekening houden met bekende feiten, maar kan daarop niet gebaseerd worden.
3. Het is zinvol bij een term die men wil definiëren te onderscheiden tussen het object dat door de term wordt aangeduid en de verschijnselen waaraan dit object te herkennen valt (bijv.: volgens een bepaalde theorie valt

⁴ Cijfers voor het eerste kwartaal 1968 uit de *Sociale Maandstatistiek*, september 1968.

⁵ S. L. Wolfbein: „Labor trends, manpower and automation”, in H. Borow: *Man in a world at work*, Boston 1964, blz. 166.

(I.M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

structurele werkloosheid te herkennen aan een tekort aan kapitaalgoederen; dat is echter niet het *object* structurele werkloosheid).

4. Een definitie als deze met duidelijk maatschappelijke betekenis dient aan te sluiten aan een algemeen geldende waardering van het fenomeen. Dit houdt tevens in dat beperking tot één wetenschappelijke discipline weinig zinvol is.

Een mogelijke definitie, waarmee het object gedefinieerd wordt, is: *structurele werkloosheid is het feit dat een klasse⁶ van werkzoekenden geen werk kan vinden*. Onder werk wordt daarbij een of andere vorm van beroepsarbeid, al of niet in loondienst verricht, verstaan. Deze definitie sluit vrij dicht aan bij het economische spraakgebruik. De hypothese mag wellicht gesteld worden dat als de werkloosheid een bepaalde klasse betreft (bijv. bepaalde beroeps categorieën, opleidingscategorieën, leeftijdsgroepen, enz.) er een onevenwichtigheid moet zijn in de produktie-huishouding, dan wel in de beroepsstructuur, dan wel in de samenhang tussen deze twee. Ook kan verwacht worden dat een dergelijke onevenwichtigheid niet van de ene dag op de andere opgeheven kan worden. Een en ander is echter niet af te leiden uit de definitie, maar zal nader onderzocht moeten worden.

De definitie dient uiteraard gepreciseerd te worden, bijv. wat betreft de omvang van de klasse, de termijn die verstrijkt voor men van „niet kunnen vinden” mag spreken. Wanneer wij dat buiten beschouwing laten, dan leidt deze definitie tot twee eigenaardige consequenties. In de eerste plaats is het zo dat structurele werkloosheid, binnen dit termgebruik, in het geheel niet ernstig behoeft te zijn. Er zijn vele klassen denkbaar waarvan het economisch als een gunstig teken kan gelden als zij geen werk kunnen vinden, bijv. de „minder geschikten”, de mensen boven de 70. De definitie geeft dan ook alle aanleiding om over een aantal sociale consequenties voor de betrokkenen heen te stappen. Een voorbeeld daarvan is de analyse van de arbeidsvoorziening in Noord-Brabant, welke kort geleden tot de conclusie leidde „dat ruim 35% van de werkloze mannen niet voor bemiddeling naar openstaande arbeidsplaatsen in aanmerking (komt), omdat zij minder valide of om andere redenen niet voor het bedrijfsleven beschikbaar zijn”. Samen met de openstaande vraag leidt dit tot de stellingname „dat van een grote werkloosheid in Brabant geen sprake meer is”⁷. Over de sociale consequenties voor de betrokkenen geen woord!

In de tweede plaats wordt volledig voorbijgegaan aan het feit dat mensen ook graag zelf hun werk willen kiezen. Waarschijnlijk zou men alle werklozen in Nederland aan het werk kunnen zetten als men tot dwangmaatregelen overging. Er zijn echter vele redenen om een bepaald soort

werk niet te willen aanvaarden en het doet wat vreemd aan mensen dit recht van keuze te ontzeggen. (Het is dan ook opmerkelijk hoe emotioneel men veelal reageert op het feit dat buitenlandse arbeiders vaak werk kunnen krijgen en er toch nog vele Nederlandse werklozen zijn. Minister Roolvink noemde dit althans kort geleden in de Tweede Kamer „een pijnlijke zaak”. Waarom „pijnlijk”, is wat onduidelijk gebleven.)

In beide opzichten sluit een definitie als genoemd niet aan bij een toch vrij verbeide maatschappelijke waardering. Het werk immers is voor de meesten méér dan alleen een inkomstenbron. Velen die geen werk kunnen vinden voelen zich buitengesloten; tegelijkertijd is het veelal zo dat werklozen door hun omgeving als niet geheel volwaardig worden gezien. Over het complex van normen, verwachtingen en wederzijdse bejegening is zeer weinig bekend. Het is echter niet geheel verantwoord dat door de term „werkloos” voor grote groepen te veranderen in „van werk vrijgesteld”, dit probleem zou worden opgelost⁸.

De moeilijkheid is echter dat een definitie zoals hier gebruikt juist door de „objectieve” manier van stellen, juist doordat geen rekening is gehouden met normen en verwachtingen, welke in het gedragspatroon zijn verankerd, in het gebruik als vanzelf controverses moet oproepen. Een definitie die wel met deze normen rekening zal houden moet dan ook gebaseerd zijn op een keuze van wat iemand wel of niet wenselijk of noodzakelijk acht.

Wij willen hier nu niet verder op ingaan, stellen een definitie voor welke althans enigermate recht doet aan genoemde aspecten. Wij gaan er daarbij van uit dat de keuzevrijheid ten aanzien van werk gerespecteerd dient te worden, indien gebaseerd op een verworven vakmanschap en op eigen capaciteiten. Wij definiëren: *structurele werkloosheid is het feit dat een klasse van werkzoekenden geen werk kan vinden dat aansluit bij de eigen opleiding en capaciteiten*.

Wanneer men zich op basis van deze definitie afvraagt of er momenteel structurele werkloosheid is, dan is het antwoord: *waarschijnlijk wel*. Exacte gegevens zijn hierover niet bekend. Vermoed kan worden dat bijv. kantoor-employés ouder dan 50 jaar, geoefende textielarbeiders boven de 50 jaar en nog meer groepen momenteel zeer weinig kans hebben werk te vinden indien zij werkloos worden. De geografische spreiding speelt daarbij wellicht een rol, maar deze hebben wij buiten de definitie gehouden. Zou men bijv. in de definitie ook opnemen: „op zodanige

⁶ Uiteraard uitgezonderd de klasse werkzoekenden. Klasse is hier niet gebruikt in de maatschappelijke betekenis, maar in de zin van: verzameling van objecten, gekenmerkt door een predikaat.

⁷ Geciteerd uit *de Volkskrant*, 8 november 1968.

⁸ Zo bijv. C. de Galan in *ESB* van 2 oktober 1968.

(I.M.)

afstand van de woonplaats dat dagelijks heen en weer reizen geen bezwaar vormt", dan is er zelfs zeer duidelijke structurele werkloosheid.

Een tweede vraag is: *waardoor ontstaat structurele werkloosheid?* De oorzaken kunnen uiteraard veelvuldig zijn. Het plotseling instorten van een bedrijfstak, een snelle veroudering van de genoten opleiding zonder voldoende bijscholing, zijn twee voorbeelden. Op te merken valt dat zowel een tekort aan kapitaalgoederen, alsook een zeer snelle groei van (steeds modernere) kapitaalgoederen tot structurele werkloosheid kan leiden.

Een derde vraag is: *wat zijn de consequenties van structurele werkloosheid?* Het is wellicht goed erop te wijzen dat vanuit economisch gezichtspunt deze consequenties geheel anders zijn dan vanuit sociaal gezichtspunt. Er zijn zeker vele situaties denkbaar waarin structurele werkloosheid economische stagnatie impliceert. Het is echter evengoed denkbaar dat juist een snelle economische groei structurele werkloosheid veroorzaakt. In de eerste plaats geldt dit wanneer economische groei-technologische ontwikkelingen meebrengt waardoor een genoten opleiding snel veroudert. Zo zal men zich er toch rekenschap van moeten geven of alle jonge mensen die nu programmeur worden (het vak van de toekomst) over 20 jaar nog wel inpasbaar zullen blijken. In de tweede plaats is het zeer wel mogelijk dat het voorkómen (of opheffen) van structurele werkloosheid om relatief weinig rendabele investeringen vraagt.

Vanuit sociaal gezichtspunt lijkt toch wel iedere vorm van structurele werkloosheid schadelijk, althans in onze huidige samenleving. Het kan zijn dat zich in de toekomst een geheel ander arbeidsethos ontwikkelt; hierover valt weinig te voorspellen. Overigens valt op te merken dat ook over de huidige opvattingen over werk en beroep vrij weinig bekend is. Het bovenstaande is wellicht erg sterk gebaseerd op wat vakbondsleiders zeggen, en op de hoop dat zij zeggen wat hun leden denken.

Een vierde vraag is *of structurele werkloosheid in de toekomst te voorkomen is*. Iemand als F. L. Polak is, in dit opzicht vrij optimistisch. Hij schetst het beeld van een driedaagse werkweek voor allen met als voornaamste probleem hoe dan de vrije tijd te besteden.

Persoonlijk ben ik in dat opzicht veel pessimistischer. De ontwikkeling tot nog toe laat weliswaar een zekere toename van vrije tijd zien (dan moet men overigens niet te ver teruggaan) maar toch ook een steeds zwaardere belasting van een relatief kleine groep. Het probleem is waarschijnlijk niet hoeveel werk door machines kan worden overgenomen, maar hoe het resterende werk verdeeld wordt. De mogelijkheid: 50% van de mensen werkt altijd en de andere 50% nooit, is evengoed denkbaar als een halve werkweek voor allen.

Een van de allergrootste problemen voor een toekomstige maatschappij zal deze allocatie van werk zijn. Brood en spelen waren vroeger niet genoeg, zullen dit naar alle waarschijnlijkheid in de toekomst voor de mensen ook niet zijn. Over deze allocatie, de verdeling dus van werk over mensen, is momenteel vrijwel niets bekend. Wat ernstiger is: er is ook geen visie waarheen zich deze moet ontwikkelen. Een arbeidsmarktpolitiek die niet uitgaat van een aantal wenselijkheden juist ten aanzien van de wijze waarop en de mate waarin mensen in de beroepsbevolking zullen worden opgenomen, blijft een lege term. Het valt ernstig te vrezen dat we het voorlopig met deze lege term moeten doen.

P. van Schilfgaarde

Drs. F. A. Groen merkt in zijn uitvoerige en rijk gedocumenteerde studie *De economische positie van de Nederlandse Kleine Handelsvaart*¹ op: „Wil een ernstige inkrimping van de Nederlandse Kleine Handelsvaart voorkomen worden, dan zijn maatregelen nodig én van de zijde van het bedrijfsleven én van de zijde van de overheid”. In deze zin is een voor ons land belangrijk probleemgebied en de meest wenselijke aanpak ervan in de kern gevat. Op overeenkomstige wijze ga ik in dit artikel eerst in grote lijnen in op de economische positie van de Nederlandse kleine handelsvaart², waarna tweërlei soort maatregelen ter gezondmaking van deze sector aan de orde worden gesteld. Het reeds genoemde onderzoek van Groen heeft mij daarbij als belangrijkste leidraad gediend. Lezenswaard is in dit verband ook zijn artikel „Enkele opmerkingen over de economische positie van de Nederlandse Kleine Handelsvaart”³.

DE NEDERLANDSE KLEINE HANDELSVAART IS AAN GEZONDMAKING TOE

De huidige economische positie van de Nederlandse kleine handelsvaart geeft reden tot ernstige bezorgdheid. Het procentuele aandeel van onze kleine handelsvaart in de totale bruto tonnage der „Europese” coastervloot daalde van 17 in 1958 tot 13 in 1967; de Bondsrepubliek begon de jaren vijftig met een aandeel van 8% en kwam op 17%; Spanjes aandeel neemt voortdurend toe en is inmiddels tot 12% gestegen. Indien men de Nederlandse coasters indeelt naar ouderdom is er geen enkele groep die gemiddeld een rentabiliteitsnorm van 9 à 10% vóór aftrek van belastingen haalt bij afschrijving op basis van de historische kostprijs⁴.

De minst onbevredigende resultaten geven de shelterdeckers van na 1960: 6%; voorts de vóór 1945 gebouwde en dus wel afgeschreven gladdeckers en raised quarterdeckers met een dead weight beneden 500 long. tons: 6,7%. De gemiddelde ouderdom der tonnage lag per 1 mei 1967 tussen 11 en 12 jaar; vrij hoog dus.

Is hiermede een duidelijk falen van onze kleine handelsvaart om rendabel te werken gekarakteriseerd? Laten wij voorzichtig zijn! Van 1960 tot 1966 stegen de vrachtprijzen van de in trampvaart op reischarterbasis in Nederlandse zeehavens geloste bulkgoederen (kustvaart) met slechts 7%; de toeneming van 1960 tot 1967 is zelfs slechts 2%. De loonsom per werknemer ging in die periode met forse schreden in de richting van een verdubbeling⁵! Compensatie van deze laatste invloed door opvoering van de produktiviteit was moeilijk, zo niet onmogelijk door:

- de nog van kracht zijnde tonnagebeperking;
- de scherpe concurrentie door andere vloten: die in de Bondsrepubliek wordt geruggesteund door kredietfaciliteiten en subsidieregelingen; het Verenigd Koninkrijk kent een investment cash grant van 20% van de kostprijs (en gaat in dit opzicht nóg meer doen);

van de Nederlandse kleine handelsvaart

- c. Frankrijk en officieus ook Groot-Brittannië kennen beschermende maatregelen die de vaart van en naar eigen havens door eigen schepen bevorderen;
- d. het achterblijven van de bemanningsvoorschriften bij de technische ontwikkeling.

Maar wat is dan de achtergrond van de tamelijk hoge gemiddelde ouderdom van de Nederlandse kleine handelsvloot? Naast de ongunstige rentabiliteitsituatie van de laatste jaren, die de investeringslust heeft gedrukt (men denke ook aan de tonnagegrens voor coasters) en de vermogenspositie der reders heeft aangetast, moet in dit verband worden genoemd het hoge investeringsniveau in de periode 1950-1958. Dit vloeiende voort uit de gunstige opbrengsten enerzijds en het destijds geldende fiscale regime (hogere vervroegde afschrijving en investeringsaftrek) anderzijds. Daarnaast — de redersorganisaties beamen dit — is de structuur van de betrokken bedrijfstak verre van ideaal. Ca. 2/3 van de schepen is in het bezit van ondernemingen met een of twee schepen. In het vlak van ondernemersbeleid, herinvestering en schaalvergroting liggen hier nog wel wat vraagstukken.

Nu zou men eenvoudigweg kunnen stellen: laat de in de Nederlandse kleine handelsvaart geïnvesteerde productiefactoren kapitaal en arbeid maar binnen onze volkshuishouding een betere aanwending zoeken. Wederom past een waarschuwend woord. De kleine handelsvaart biedt aan ca. 10.000 personen werkgelegenheid, exclusief nog die in een groot aantal arbeidsintensieve toeleverende bedrijven (en laten wij de werkgelegenheidsfactor niet vergeten!); de waarde van voor binnenlandse rekening te water gelaten tonnage van kustvaartschepen beliep in 1966 ca. f. 45 mln. De betekenis voor de betalingsbalans ligt in de orde van grootte van f. 160 mln. per jaar. Naarmate de vloot verder zou inkrimpen — *en dit gebeurt indien niet op korte termijn verreichende maatregelen worden genomen; het is vijf vóór twaalf* — zullen de deviezenuitgaven voor scheepsvrachten overeenkomstig toenemen. Bovendien zou het Noorden er nóg een probleem bij krijgen: van het totaal aantal in Nederland gebouwde coasters wordt ca. 75% aldaar te water gelaten, waarvan het merendeel in Groningen.

Aangezien tamelijk eenvoudig kan worden vastgesteld dat het hier nu eens in genen dele een mijnbouw-herstructureringsvraagstuk betreft met de daarop zo licht geënte industrial promotion, maar dat

- a. een nationaal probleem aan de orde is met
- b. gevaarlijke potentiële repercussies in het Noorden,
- c. de Nederlandse vlag in de kustvaart dreigt te verdwijnen met minder prettige gevolgen voor de dienstenbalans, ligt het voor de hand de eens zo stoere en thans verzwakte, maar wellicht wel redelijk op de been te houden patiënt een forse selectie medicamenten ter beschikking te stellen. Bovendien wenst de patiënt gelukkig zelf hard aan zijn herstel mede te werken; hij moet daarbij wel wat geholpen worden. Tweeërlei maatregelen zijn noodzakelijk en wel op de gebieden van *ontwikkeling en sanering*.

DE BEDRIJFSTAK HEEFT ZELF DE GEZONDMAKING INGELEID

Het zal niet vaak gebeuren dat een bedrijfstak onder de geschetste omstandigheden ongeveer een ton op tafel brengt ter financiering van een rentabiliteitsonderzoek, een studie naar de economische positie (het reeds genoemde rapport-Groen) en andere vergaring van gegevens. De kleine handelsvaart deed zulks. Voorts bestuderen de redersorganisaties de mogelijkheid een aantal adviezen van de Noordelijke Economisch-Technologische Organisatie Groningen (NETO) te realiseren. Deze betreffen een samengaan der drie bestaande redersorganisaties (er is inmiddels een samenwerking in Unie-verband tot stand gekomen), een centralisatie van de inkooporganisatie, een samenvoeging van kleinere ondernemingen tot grotere eenheden (in 1966 waren er ca. 440 ondernemingen met elk één schip en omstreeks 80 met elk twee schepen, tegenover anderzijds bijv. vier ondernemingen met in totaal 85 schepen), een verbetering van de organisatie der bevrachting, idem van het onderlinge verzekeringswezen.

De bedrijfstak houdt er rekening mede dat voor ca. 75% van de thans nog varende schepen geen rendabele exploitatie meer mogelijk is. Ze ziet uit naar een ontwikkeling waarbij geleidelijk de bedoelde tonnage zal worden vervangen door minder schepen, die per eenheid grotere investeringen eisen. Een probleem is dat een relatief groot aantal reders te maken heeft met een negatieve dan wel onvoldoende rentabiliteit en een vermogenspositie, die vervanging op eigen kracht nagenoeg onmogelijk maakt.

ANDERE ONTWIKKELINGSMAATREGELEN

Indien een situatie wordt voorgestaan waarbij een verdere inkrimping van het laadvermogen der vloot tot stilstand komt en een economisch-technische vernieuwing van de tonnage op gang komt en wel tenminste gelijkopgaand met de internationale kleine handelsvaart, liggen verschillende stimuli daartoe voor de hand.

Aan schaalvergroting zal in menig opzicht niet kunnen worden ontkomen. Zo wordt in dit verband doorgaans

¹ Rapport nr. 371 van de Noordelijke Economisch-Technologische Organisatie. Groningen, april 1968, blz. 94.

² Dat deel van de zeevaart, dat wordt geëxploiteerd door middel van zeeschepen kleiner dan 500 brt. Per 1 mei 1967 betrof dit voor Nederland 873 vrachtschepen of 366.900 brt.

³ Opgenomen in het NETO-jaarverslag 1967. Ik dank deze auteur bovendien voor een aantal waardevolle opmerkingen en suggesties. Uiteraard berust de verantwoordelijkheid voor het hier gepubliceerde artikel geheel bij mijzelf.

⁴ Vereenigde Accountantskantoren Groningen: *Rentabiliteitsonderzoek Kustvaartrederijen over 1965*.

⁵ Op het ogenblik liggen de bemanningskosten per jaar voor een Nederlandse coaster van 499 brt. ca. f. 25.000 boven die van een vergelijkbare Westduitse kustvaarder.

gedacht aan een begrenzing van 75 m tussen de loodlijnen. Zonder een dergelijke begrenzing als de enig juiste te zien spreekt deze gedachte mij in economisch-technisch opzicht wel aan, dus afgezien van mogelijke andere, consequenties die een zodanige nieuwe begrenzing kan hebben en waaromtrent ik niet bevoegd ben te oordelen. De redersorganisaties wijzen daarbij toepassing van de bemanningsvoorschriften der grote vaart af, waarbij de huidige dispensatieregelingen voor bemanningsvoorschriften in geval van centrale bediening van de motor e.a. een wettelijke basis zouden krijgen. Bij een en ander zal uiteraard ook de stem van de werknemers moeten doorklinken, maar dit ligt buiten de orde van deze verhandeling.

In ieder geval moeten wij in Nederland van de 500 brt-grens af, gezien ook de rentabiliteitsgegevens. Verder zou naar Engels voorbeeld (cash-grant) een investeringssubsidie van 25% kunnen worden toegekend en wel voor schepen die op Nederlandse werven worden gebouwd of verbeterd. Een dergelijke investeringsprikkel komt tegemoet aan de uitgeholde vermogenspositie der ondernemingen en is een belangrijke ruggesteun voor de noordelijke werven. Ook een rentesubsidie van 2% op kredieten ter financiering van nieuwbouw en verbetering (er is al een precedent in de scheepsbouw) kan effect sorteren. Dan zijn er (naar analogie van de gegarandeerde kredieten voor midden- en kleinbedrijf en textielindustrie) kredietgaranties voor genoemde activiteiten denkbaar. Het zou zich laten denken dat bijv. het bedrijfsontwikkelingskrediet op voor de kleine handelsvaart aangepaste voorwaarden van kracht wordt verklaard.

Ook fiscaal kan de gezondmaking van de kleine handelsvaart worden gesteund. In de eerste plaats wanneer rederijen wensen samen te gaan (geen „fiscale afrekening”, geen belasting van boekwinsten). Verder zou een (nagenoeg) vrije afschrijving duidelijk soelaas bieden. De zgn. fiscale vervangingsreserve moet kunnen worden gebruikt voor scheepsverlenging en -verbouwing alsmede deelneming in een groter schip. Tenslotte ware te denken aan een verder gaande investeringsaftrekregeling, de mogelijkheid de boekwinst op verkochte schepen tot zes jaar te reserveren en een bijzondere (uiteraard gunstiger) behandeling van in het buitenland verdiende winsten, dit laatste om een medeoorzaak voor vlagwisseling weg te nemen (zie de Duitse regeling).

ONMISBAAR: EEN SANERINGSREGELING

Indien geen doeltreffende maatregelen worden genomen, zal zich een snelle en pijnlijke koude sanering voltrekken. Wat dat voor de werkgelegenheid, de produktie en de betalingsbalans betekent, is hiervoor al globaal aangegeven. Maar, afgezien van het in deze tijd niet meer aanvaardbare sociale leed, scheidt een dergelijke koude sanering méér brokken: ongetwijfeld zullen verschillende toeleveringsbedrijven, bevrachtingskantoren, crediteuren en hypotheekbanken in moeilijkheden komen en een groot aantal, tegen afbraakprijzen verkochte schepen kunnen door onze beter met stimulantia bedeelde concurrenten tegen onze kleine handelsvaart in de vaart worden gebracht. Het beste zal zijn in het leven te roepen een bedrijfsbeëindigingsregeling (als die voor de binnenvaart), te doen uitvoeren door de inmiddels ingestelde Stichting Ontwikkeling en Sanering voor het Midden- en Kleinbedrijf, en een sloopregeling (zie Sloopregeling Binnenvaart 1968).

Voor zover schepen aan het buitenland worden verkocht moet dit liefst aan landen buiten Europa geschieden. Dit kan overigens een stukje praktische ontwikkelingshulp

inhouden! Indien het bedrijfsleven de schepen zelf buiten Nederland verkoopt, zou de overheid het proces kunnen begeleiden door bijv. financiële garanties bij huurkooptransacties van 2/3 van de totale verkoopprijs.

ONDERZOEK

Met de reeds genoemde rentabiliteitsstudie⁴ en het onderzoek naar de economische positie van de kleine handelsvaart van NETO-deskundige Drs. Groen is het laatste woord op het gebied van de vereiste research niet gezegd. Voor snelle en doeltreffende ontwikkelingsactiviteiten, bijv. de juiste keuze ten aanzien van seriebouw van adequate aantallen identieke schepen, is goed marktonderzoek nodig. Laat ik voorop stellen, dat het hier een uiterst moeilijk probleemgebied betreft, bijzonder „tricky” voor de onderzoeker, maar daarom ook uitdagend. In de meest uitgebreide vorm zou men kunnen zien naar gewicht, omvang en aard per tijdseenheid en per gebied van te vervoeren goederen en hun bestemming, alsmede naar de mogelijke ontwikkeling in de tijd van deze grootheden. Vervolgens kan men uitgaan van de beschikbare transportmedia alsmede de daarbij te verwachten technische ontwikkelingen en het verdere kostenverloop. Natuurlijk zal een analyse van de goederenstromen in het huidige tijdsbestek en van het vervoers- en handelspolitieke bestel onmisbaar zijn. Aan deze vervoersstromen kan een Nederlandse kleine handelsvaart naar verschillende alternatieven van technische en economische aard deelnemen. In deze fase zal men moeten gaan programmeren.

Het kan allemaal ook eenvoudiger, bijv. door in de huidige stromen (evt. voor een beperkt aantal relevante goederen) een zeker potentieel van Nederlandse coasters van bepaalde, naar huidig inzicht technisch en economisch rationele structuur, in te zetten. Toch betreedt men ook dan een veld vol boobytraps: moeten wij kiezen voor het multi-purposeship of voor de trafiëkvaart? Kan de houtvaart nog soelaas bieden? Wat kan de rol van de kleine handelsvaart zijn bij het container-vervoer? Welke (handels)politieke maatregelen zijn er nog buiten Nederland te verwachten? Hoe reageren andere transportmedia op een eventuele come-back van de Nederlandse kleine handelsvaart?

De NETO beraadt zich op het ogenblik na overleg met de Unie van Redersorganisaties over probleemstelling en opzet van een dergelijk marktonderzoek. Ze stelt zich voor in het verdere verloop samen te werken met een gespecialiseerd researchbureau. Vooraf moet echter aan de middelenkant nog wel het een en ander gebeuren, want de Redersorganisaties tenderen, na zelffinanciering (onder ongunstige omstandigheden) van de reeds genoemde onderzoeken, financieel naar het beeld van de „geplukte” kikker.

Het zou mij echter onbegrijpelijk voorkomen dat er wél ontwikkelingsmaatregelen in gang worden gezet, maar dat er geen middelen beschikbaar komen voor de noodzakelijke fundering ervan. Tenslotte gaat het niet alleen om het behoud van de Nederlandse vlag op onze kleine handelsvaart, maar ook om het behoud van een niet onbelangrijke internationale functie voor Nederland, die tevens van vrij grote importantie is voor onze dienstenbalans. Er zijn de laatste decennia nogal wat Nederlandse vlaggen gestreken. Zullen wij ons op dat gebied eens wat gaan matigen?

Dr. N. Tiemstra

(de heer Tiemstra is directeur van de NETO. Red.)

Europa-bladwijzer no. 48

Samengesteld door de Europa-Instituten van de
Rijksuniversiteit te Leiden en de Universiteit van Amsterdam

INDUSTRIËLE PENETRATIE EN INDUSTRIËLE POLITIEK

In de vorige Bladwijzer¹ is gewezen op een onderzoek verricht naar de penetratie van het Nederlandse bedrijfsleven in de partnerlanden. In *Direction* van maart 1968 geeft A. P. Weber een verslag van de — in dezelfde zin opgezette — analyse van de in 1967 plaats gevonden hebbende penetraties in de EEG. Het waren er 530 waarvan 276 van commerciële en 254 van industriële aard. De laatste zijn te onderscheiden in 86 participaties in bestaande ondernemingen en in 168 nieuwe industriële vestigingen. De van buiten de EEG komende vestigingen blijken de intra-communautaire penetraties te hebben overtroffen, waarbij de Amerikaanse nieuwe vestigingen in de productiesfeer domineerden. Opvallend is de relatief grote activiteit der Nederlandse ondernemingen: de auteur spreekt van een „dynamisme commercial des entreprises néerlandaises” dat zich in de beschouwde periode vooral op Frankrijk en België gericht heeft.

De grootste aandacht hebben — indien men alle penetraties bekijkt — de nieuwe bedrijfstakken gehad, hetgeen de auteur in verband brengt met het aan de markt brengen van nieuwe produkten of het toepassen van nieuwe produktietechnieken. Maar de spreiding over alle bedrijfstakken — ook de meer traditionele — is niettemin duidelijk waarneembaar en geldt volgens Weber speciaal voor de Nederlandse industrie. De auteur trekt uit dit onderzoek — een nog te weinig nagevolgd voorbeeld van kwantificering der verschijnselen op Europees niveau — de conclusie dat iedere nog op nationale leest geschoede industriepolitiek tot mislukken gedoemd zal zijn.

Hoewel de EEG-industriepolitiek vooralsnog ook geen vorderingen maakt, is de discussie erover daarom nuttig, omdat de vereiste achtergrondinformatie nog veelal ontbreekt. Systematische analyses van bedrijfstakken op EEG-niveau zijn schaars. In een tweetal artikelen in *Wirtschaftsdienst* (Nos. 5 en 10, 1968) anticiperen H. Jürgensen en H. Berg op een boek dat de ontwikkelingen in de automobiëlindustrie vanuit het gezichtspunt van concurrentie en concentratie zal behandelen. Hun conclusie is dat, althans voor deze bedrijfstak, de Amerikaanse uitdaging een soort papieren tijger is. De EEG-ondernemingen blijken zich de laatste jaren zeer goed te hebben kunnen handhaven en dit geldt niet slechts voor de grote concerns. De kleinere ondernemingen in deze branche blijken trouwens een groot aandeel in de recente produktievernieuwingen en -verbeteringen te hebben. Verdere concentraties achten deze auteurs momenteel onwenselijk, maar de participatie van Fiat en Citroën toont aan dat deze politieke conclusies voorlopig nog van academische aard blijven.

Hun betoog vindt echter wel ondersteuning in een artikel van een Amerikaanse econoom, L. T. Wells in *Europa-Archiv* (No. 7 van 10 april 1968) die de mogelijke „innovation gap” toeschrijft aan de nog steeds bestaande structuurverschillen tussen de Amerikaanse en Europese markten. Juist bij die produkten die gefabriceerd worden voor een groot aantal consumenten met hoge koopkracht en waar de hoge arbeidskosten geen rol spelen is de Amerikaanse voorsprong het grootste. Dat geldt overigens slechts voor een beperkt aantal bedrijfstakken. Deze auteur acht marktvergroting — en derhalve verdere, buiten de zes zich uitstrekkende, integratie — het meest probate middel om de leemten die nog bestaan op te vullen.

Een tweetal stagnerende bedrijfstakken (textiel en ijzerertswinning) worden behandeld in de bijdragen van Kl. Wegerhof (*Reflèts et Perspectives de la vie économique*, tome VII, No. 1, 1968) en van E. Braes (*Revue du Marché Commun* No. 112, mei 1968). De eerste bedrijfstak wordt onderzocht ten aanzien van de omvang der in de EEG gevestigde ondernemingen, hun onderlinge verflechting en hun belang op de relevante markten. De ijzererts mijnbouw — die een soortgelijke achteruitgang ondergaat als de kolenmijnbouw — blijkt zich zowel voor technische vernieuwingen als voor een grotere invoerconcurrentie geplaatst te zien.

In meer algemene zin is de industriële ontwikkeling het voorwerp van beschouwingen van een twaalfstal Nederlandse auteurs in *De Europese Gemeenschap en de industriepolitiek*². In deze bundel worden de bakens wijd uitgezet: zowel interne als externe aspecten, zowel sociale facetten van het ondernemingsbeleid als de Amerikaanse investeringen, het concentratieverschijnsel, de mededingingsregels, marketing en de research komen ter sprake. De conclusie is — gezien de titel — enigszins verrassend: voor industriepolitiek ziet men weinig noodzaak: Deze mening zou — nu de eerste verkenning van dit nieuwe terrein heeft plaatsgevonden — geconfronteerd dienen te worden met de, soms andersluidende, opvattingen die bestaan in de partnerlanden. Men kan immers moeilijk verwachten dat de aldaar bestaande, relatief grotere industriële aanpassingsproblemen, die met opening der grenzen nog versterkt worden, even gemakkelijk weggevoerd zullen worden. Het probleem blijft hoe een onderscheid gemaakt moet worden tussen de drang tot protectie en een effectief structuurbeleid. Dit raakt zo nauw aan de nog ongeharmoniseerde concepties van de economische politiek, dat het gevaar van een negatieve beoordeling voor de hand ligt. Daarmede zou dan een nieuwe

¹ No. 47 in *ESB* van 28 augustus 1968, blz. 798-801.

² No. 11 in de reeks Europese Monografieën. A. E. Kluwer, Deventer 1968, 133 blz., f. 13,50.

deur voor nationalistische oplossingen geopend zijn — een ontwikkeling die overigens niet tot dit specifieke terrein beperkt is.

MEDEDINGING

In het *Zeitschrift für Nationalökonomie* (No. 4, 1967) en in *Economia Internazionale* (No. 3, 1968) doet M. A. G. van Meerhaeghe een aanval op de mededingingsopvattingen, zoals die bij de Commissie leven. Hij acht de rol van de concurrentie als integratiefactor en als gids in de geïntegreerde markt overtrokken. Noch het Verdrag van Rome, noch de feitelijke ervaringen steunen het toeschrijven van een dergelijke „bijna magische macht” aan de economische rivaliteit als drijfkracht. Een definitie van het begrip concurrentie is in het Verdrag niet gegeven. De effectieve concurrentie, zoals verstaan door Commissieleden en andere EEG-functionarissen, is eerder een actieve concurrentie, die zowel positieve als negatieve gevolgen kan hebben. Het gaat om de wijze waarop de markt functioneert. Volgens de auteur heeft de actieve concurrentie als bezwaren dat de „margin competition”, die gebruikt wordt als penetratiemiddel binnen de EEG, tot prijsverhogingen en tot een advertentie-orgie leidt. Voorts zou zij bijdragen tot excessieve vormwisselingen van de producten, zonder wezenlijke vernieuwingen te brengen. Ook wordt het probleem van de zgn. administratieve prijsvorming niet voldoende onderkend. De Commissie heeft bezwaren tegen monopolies, maar de bezwaren die zij opsomt kunnen evengoed tegen oligopolistische machtsposities gericht worden, waarover niet gesproken wordt. De EEG-autoriteiten hebben een reeks legalistische criteria toegepast die, met verwaarlozing van de economische gezichtspunten, geen relatie vertonen tot de functionering van de markt.

Concurrentiepolitiek is onderdeel van de algemene economische politiek; de auteur wil haar zelfs beschouwen als deel van de prijspolitiek. Juist de laatste zou een grotere plaats verdienen: hierin past prijscontrole op de grote ondernemingen. „Countervailing power”, uitgeoefend door o.a. grote klanten van de monopolies, en genationaliseerde industrieën, zou hierbij als middel gebruikt kunnen worden. Het lijkt wat utopisch een dergelijke Galbraithiaanse argumentatie te verdedigen in een Italiaans blad, gezien de recente coup van een combinatie der grootste genationaliseerde ondernemingen in dat land. Bevreemdend is ook dat Van Meerhaeghe, met het oog op de tegen de Commissie gerichte bezwaren, niet op het idee komt controle op concentraties voor te stellen.

Zowel E. Kantzenbach (*Wirtschaftsdienst*, mei 1968) als E. Günther (*Der Volkswirt*, No. 38, 20 sept. 1968) en E. Kirchstein (*Europarecht*, Heft 1, 1968) voeren voor dit laatste een pleidooi. De eerste auteur meent dat de EEG nog de unieke kans heeft — in tegenstelling tot de Verenigde Staten, die deze aan het begin van de eeuw lieten passeren — de vorming van geconcentreerde oligopolies te voorkomen. Preventieve controle zou dan beter zijn dan de (vaak moeizame) pogingen die in de Verenigde Staten worden ondernomen tot rechttrekking van machtsposities achteraf. De laatste auteur meent dat een algemeen verbod met vrijstellingen te hinderlijk zou kunnen werken, maar de regeling in het huidige EEG-Verdrag is onvoldoende. De opmerkingen van deze schrijver zijn vervat in een bespreking van de fusie van het anti-trustrecht der EEG- en KSG-Verdragen.

Tenslotte moge gewezen worden op een overzichtsbijdrage van M. Mok van de kartelpolitiek, gevoerd in de periode 1962-1967 in *Common Market Law Review* (novem-

ber 1968). De auteur bespreekt in dit overzicht der Europese kartelwetgeving en kartelpolitiek van de vijf jaren sinds de Verordening No. 17 van 13 maart 1962, vooral de gezichtspunten van de EEG-Commissie. Na de bronnen te hebben vermeld, worden in een negental onderdelen de voornaamste begrippen van Art. 85 nagegaan, waarbij aan de vergelijking van de negen beslissingen betreffende concrete gevallen veel aandacht wordt besteed. Het geheel is bedoeld als systematische analyse en samenvatting, zonder waardering van het ingeslagen Commissie-beleid als zodanig. Een artikel van K. Spormann, „Kontouren einer Europäischen Wettbewerbspolitik” in de *Aussenwirtschaftsdienst des Betriebsberaters*, Heft 4, April 1968, heeft dezelfde, samenvattende doelstelling, maar is enigszins anders opgebouwd. Het bespreekt de onderdelen kartelbeleid (verticale, licentie- en horizontale verdragen die in een verhouding van 33 : 4 : 1 zijn aangemeld), samenwerking tussen ondernemingen (de zgn. Koöperation) en machtsmisbruik. Door de verschillende wijze van benadering lenen de beide genoemde artikelen zich zeer goed voor gecoördineerde lezing.

SOCIALE POLITIEK

In *Rechtskundig Weekblad* van 7 april 1968 zijn een drietal preadviezen voor het 23e congres van de Vlaamse Juristenvereniging gepubliceerd. Het eerste van G. M. J. Veldkamp gaat over de sociale zekerheid binnen de EEG. Systematiek en eenvoud zijn reeds binnen de nationale sociale wetgeving moeilijk te verwezenlijken. Voor de EEG is dat nog moeilijker, te meer daar men in het Verdrag de sociale politiek als ondergeschikt aan de economische heeft behandeld. Veldkamp bepleit daarom het herschrijven van het hoofdstuk over de sociale politiek bij de fusie van de verdragen. Lange tijd heeft bovendien de wil voor een sociale politiek bij de Lid-Staten ontbroken. Eerst ten tijde van het raadsvoorzitterschap van de schrijver in 1966 is er weer voortgang gemaakt. Toen — en ook nu nog — achtte Veldkamp drieërlei actie van de Commissie gewenst: onderzoek naar de mogelijke harmonisaties van begrippen en definities; onderzoek naar de hoogte van de financiële lasten en hun verdeling over werkgevers, werknemers en de schatkist; zo mogelijk ratificatie van verdragen, tot stand gekomen in andere internationale organisaties, waarin minimum normen zijn neergelegd.

Op al deze gebieden zijn de onderlinge verschillen groot. Om deze te verkleinen, staat de EEG een aantal instrumenten ten dienste. In de eerste plaats is welvaart voorwaarde voor goede sociale voorzieningen: versterking van de

sinds 1917

sinds 1917

STENOGRAFENBUREAU W. STEMMER & ZN N.V.

Lieven de Keystr. 77, tel. (010) 20 06 86, Rotterdam-14 vervaardigt o.a. de officiële gemeenteraadsverslagen van Arnhem, Baarn, Dordrecht, Eindhoven, Groningen, Haarlem, Hilversum, Maastricht, Renkum en Rotterdam.

Wij leveren nu ook

NOTULEN VAN DIRECTIE- EN AANDEELHOUDERSVERGADERINGEN

De jarenlange gedegen ervaring van ons bureau, toepassing van moderne geluidsopnametechniek en vooral onze eersteklas medewerkers garanderen snel en accuraat werk, uitgevoerd op uiterst betrouwbare en discrete wijze.

gemeenschappelijke markt is daartoe een middel. Rapportage en zoveel mogelijk in overleg met de Raad opgezette studies van de Commissie over de bestaande verschillen zijn zeer nuttig. Als instrumenten die gericht zijn op het scheppen van gemeenschappelijke rechtsnormen noemt Veldkamp de aanbevelingen, die zowel op het algemeen economisch beleid als op sociale harmonisatie betrekking kunnen hebben. Verder draagt de procedure van art. 177 bij tot de vorming van gemeenschappelijke rechtsnormen, welke ook tot stand kunnen komen door middel van tussen de Lid-Staten gesloten verdragen.

De nationale wetgever zal op zijn beurt bereid moeten zijn verschillen met de wetgeving van de meeste andere landen te elimineren en verdere divergentie bij nieuwe wetten moeten voorkomen. Een uitzondering op dit laatste acht Veldkamp slechts toelaatbaar, wanneer het belang van de sociale voorziening groter is dan dat van harmonisatie, zoals bij de Nederlandse Arbeidsongeschiktheidsverzekering, die geen onderscheid maakt tussen bedrijfs- en andere ongevallen als reden voor ongeschiktheid. In de praktijk heeft de Nederlandse wetgever al enige malen wetsaanpassing gemotiveerd met de wens tot harmonisatie binnen de EEG. Ook bij ter discussie staande onderwerpen als eigen risico is dit een gewichtig argument. Samenvattend: Veldkamp is ondanks de beperkingen die het gemeenschappelijk sociaal beleid aankleven uiteindelijk gematigd optimistisch, omdat in de feitelijke ontwikkeling een duidelijke toenadering valt te bespeuren.

In een tweede preadvies, van J. Baeten wordt hetzelfde onderwerp behandeld. Na een inventarisatie van het beperkte instrumentarium dat het EEG-Verdrag op sociaal terrein verschaft, bespreekt Baeten het begrip „harmonisatie” dat in art. 117 gebezigd wordt. De term heeft hier een andere betekenis dan gewoonlijk in het Verdrag, waar harmonisatie veelal gericht is op het wegnemen van distorsies die de gemeenschappelijke markt verstoren. Hier is met de term tevens bedoeld de verbetering van de levensstandaard.

In het vervolg van zijn preadvies signaleert Baeten, dat de begrippen maatschappelijke zekerheid die in de Lid-Staten worden gehanteerd, sterk uiteenlopen. Hij pleit in dit verband voor aanvaarding van Conventie 102 van de Internationale Arbeids-Organisatie, die een bruikbare opsomming geeft van de te beschermen risico's. Ook de organisatorische opbouw van de stelsels loopt uiteen evenals de financiering waarbij in het laatste geval het grote aandeel van de Nederlandse werknemers, 61% (door de bank genomen tweemaal zoveel als in andere Lid-Staten), opvalt.

De aandelen van de sociale zekerheid in het nationale inkomen der verschillende landen groeien geleidelijk naar elkaar toe. Op het stuk van de toekenningsvoorwaarden zijn er echter belangrijke nationale verschillen; t.a.v. de omvang ervan geven alle landen een stijging te zien. Het toepassingsgebied breidt zich overal uit tot andere groepen dan de loontrekkenden.

De rol van de EEG-Commissie bij dit alles is bescheiden. De overzichten die zij geeft en de enquêtes die zij houdt, zijn nuttig. Zij heeft bovendien enige aanbevelingen gedaan en werkgroepen ingesteld. Baeten concludeert, anders dan die van Veldkamp, in mineur. Al convergeren op bepaalde terreinen de nationale ontwikkelingen, elders, bij de administratieve structuur en de financiering, groeien zij juist verder uiteen. De Commissie kan krachtens art. 118 hieraan kennelijk weinig veranderen.

In het derde preadvies behandelt G. de Broeck de har-

monisatie der sociale verzekeringen in Benelux-verband. Ofschoon het gebied kleiner is en de Unie langer bestaat dan de EEG, blijkt er van coördinatie van het sociaal beleid geen sprake. Tot dusver zijn alleen maar enige vergelijkende studies gemaakt, ondanks de uitdrukkelijke bepalingen in het Benelux-Verdrag (artt. 1 (2a) en 70). Een vergelijking van de Nederlandse en Belgische stelsels van sociale verzekering en sociale lasten bevestigt deze stelling. Alleen ten aanzien van de uitkeringen zou men kunnen spreken van „spontane harmonisatie”. Als remedie stelt de schrijver voor: systematische wederzijdse informatie van de regeringen en sociale partners, al verwacht hij, gezien de geringe belangstelling bij de betrokkenen in het verleden, daarvan géén wonderen.

THOMASSEN & DRIJVER- VERBLIFA N.V.

verpakkingsindustrie

- een der meest vooraanstaande verpakkingsindustrieën in West-Europa met een personeelssterkte van ca. 7.500 man -

vraagt voor haar hoofdkantoor te Deventer een

Hoofd bedrijfseconomische afdeling

Voor deze functie gaan de gedachten uit naar een academisch gevormd bedrijfseconoom van ca. 30 - 35 jaar, die - bij voorkeur in een industriële onderneming - een zodanige ervaring heeft opgedaan dat hij meent zowel op eigen initiatief als in opdracht een bijdrage te kunnen leveren aan de economische grondslagen van ons ondernemingsbeleid.

In huisvesting kan in het algemeen binnen redelijke termijn worden voorzien.

Candidaten wordt verzocht hun correspondentie te richten aan de afdeling Sociale Zaken, Postbus 103 te Deventer.

FABRIEKEN:
DEVENTER - DOESBURG - DORDRECHT - HAARLEM -
HOOGVEEVEN - KROMMENIE - LEEUWARDEN - OSS - UTRECHT - ZAANDIJK

Boekbespreking

La population active et sa structure; The working population and its structure, sous la direction de P. Bairoch, par T. Deldijcke, H. Gelders, J. M. Limbor, G. Lefevère, G. Thorn, G. Vandenaabeele. Université libre de Bruxelles, Institut de Sociologie, 1968, 244 blz., 360 BF.

De ploeg onderzoekers van het Institut de Sociologie de l'Université libre de Bruxelles welke reeds eerder *L'économie belge et internationale 1965 et 1966*

liet verschijnen, heeft zopas een nieuw naslagwerk ter beschikking gesteld van leek en specialist. Het vormt in feite een aanvulling en een uitdieping van het

hoofdstuk „Bevolking en Tewerkstelling” van hun vorig werk.

In de inleiding van deze publikatie wordt opgemerkt dat dit het eerste deel is van een reeks die beoogt de voornaamste economische statistieken te publiceren van ieder land in de wereld voor alle periodes waarover statistieken beschikbaar zijn. Het oogmerk dat nagestreefd wordt is dus, veel omvattend

---

DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT TE ROTTERDAM

heeft plaatsingsmogelijkheid voor :

A. VIJF ERVAREN ECONOMISCHE MEDEWERKERS

- (1) Taak: het zelfstandig verrichten van economisch onderzoek ten behoeve van de ruimtelijke ordening in en buiten Nederland.
- (2) Taak: het zelfstandig verrichten van kwantitatief economisch onderzoek in de verkeers- en transportsector (o.a. in het kader van de integrale verkeers- en vervoersstudie voor Nederland).
- (3) Taak: het zelfstandig verrichten van bedrijfseconomisch structuuronderzoek ten behoeve van bedrijfstakken.
- (4) Taak: het zelfstandig verrichten van projectenstudies ten behoeve van ontwikkelingslanden.
- (5) Taak: het zelfstandig verrichten van macro-economisch onderzoek in nationaal en internationaal verband.

B. DRIE JONGERE-ECONOMEN

- (1) Taak: het medewerken aan onderzoekprojecten op regionaal-economisch terrein in en buiten Nederland.
- (2) Taak: het medewerken aan transport- en vervoerseconomische projecten.
- (3) Taak: het medewerken aan bedrijfseconomische onderzoekingen ten behoeve van bedrijven en bedrijfstakken.

C. EEN STATISTISCH MEDEWERKER

Taak: het uitvoeren van statistische bewerkingen ten behoeve van de verschillende afdelingen. Diploma Statistisch Analist (VVS) strekt tot aanbeveling.

Aanvangssalaris afhankelijk van opleiding en ervaring :

vacature A: f 1900 — f 2700 per maand;

vacature B: f 1500 — f 1900 per maand;

vacature C: f 1200 — f 1750 per maand.

Sollicitaties, o.m. met vermelding van de vacature(s) waarvoor belangstelling bestaat, te richten aan het Secretariaat, Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Het boek dat de reeks opent is gewijd aan de economisch actieve bevolking. Het vangt aan met tabellen die per land de globale actieve bevolking, de onderverdeling per geslacht en het aandeel van de actieve bevolking in de gehele bevolking bevatten. Dan volgen tabellen die per land de verdeling van de actieve bevolking naar de bedrijfstakken geven. Meestal worden in die onderverdeling negen bedrijfstakken onderscheiden.

Bij de lezing van de tabellen valt op

dat de inlichtingen over de Europese landen het verst teruggaan in de tijd. Voor Finland wordt een cijfer van de actieve bevolking verstrekt dat gaat tot het jaar 1754. Dit is het oudste cijfer dat in deze tabellen voorkomt.

In de inleiding van de publikatie worden wij er voor gewaarschuwd dat het begrip „economisch actieve bevolking” niet overal dezelfde inhoud heeft zodat met vergelijkingen tussen de landen voorzichtig moet worden omgesprongen. De auteurs hebben er goed

aan gedaan de lezer te verwittigen. Waarom vermelden zij echter niet iedere keer in een voetnoot dat voor bepaalde cijfers belangrijk wordt afgeweken van de classificatie der Verenigde Naties? Het zou ook nuttig geweest zijn deze classificatie in de inleiding te omschrijven, aangezien het boek zich tot een ruim publiek richt.

Een tweede deel geeft een meer gedetailleerd overzicht van de economisch actieve bevolking in de

Universiteit van Amsterdam

Door de sterke groei van de Universiteit moet de beleidsvoorbereiding van de Financieel-economische dienst aan steeds hogere eisen beantwoorden. Het Presidium wenst daarom de top van deze afdeling te verzwaren door de aanstelling van een

econoom

tér vervulling van de functie van
**PLAATSERVANGEND HOOFD VAN DE
FINANCIEEL-ECONOMISCHE DIENST.**

Hij zal het hoofd van deze dienst terzijde staan bij de leiding van de afdelingen

- financiële administratie
- administratieve organisatie
- begrotings- en beheerszaken
- bedrijfseconomische analyse

Met name wordt van hem verwacht dat hij door het verrichten van bedrijfs-economische onderzoeken normen zal ontwikkelen, die een grondslag vormen voor de financiële planning op lange termijn.

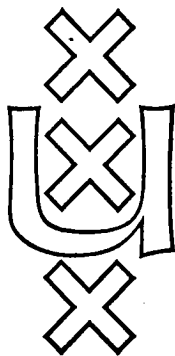
Behalve kennis en ervaring op financieel-economisch terrein zijn belangstelling voor de universitaire problematiek en het vermogen in constructieve sfeer te kunnen overleggen vereist.

Leeftijd omstreeks 35 jaar.

Salaris afhankelijk van leeftijd en ervaring.
A.O.W.-premie voor rekening van de
Universiteit.

Een psychologisch onderzoek kan worden verlangd.

Schriftelijke sollicitaties onder nr. P 109
te richten tot het Hoofd van de Dienst
Personeelszaken, Spui 21, Amsterdam-C.

volgende landen: Duitsland, Verenigde Staten, Frankrijk, Groot-Brittannië, India, Japan en de U.S.S.R. Dit deel is bijzonder interessant omdat men hier een beeld krijgt van de evolutie der actieve bevolking uit verschillend oogpunt sinds ongeveer een eeuw. Persoonlijk heb ik een zwak voor de tabellen met de verdeling van de actieve bevolking naar de bedrijfstakken. Er zijn weinig statistieken die een zo duidelijk beeld geven van de enorme wijzigingen die zich in de diverse economieën sinds een eeuw hebben voorgedaan. Het is bijzonder gelukkig dat de auteurs India hebben opgenomen in dit tweede deel. Op deze wijze kunnen

de lezers de structuur van de actieve bevolking in ontwikkelde landen vergelijken met de structuur in een belangrijk ontwikkelingsland.

Oorspronkelijk hadden de samenstellers de bedoeling communistisch China in dit landenoverzicht op te nemen, maar het ontbreken van gepubliceerde resultaten van recente tellingen maakte de verwezenlijking van dit plan onmogelijk. Dit is bijzonder te betreuren omdat China qua bevolking het grootste land ter wereld is.

De studie bevat tot slot een uitgebreide bibliografie over de actieve bevolking. De 450 opgenomen werken

worden onderverdeeld in: methodologische studies, leerboeken over actieve bevolking en algemene statistische studies.

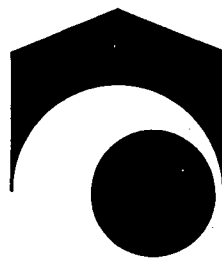
- De documentatiebron die professor P. Bairoch en zijn medewerkers hebben opgesteld is bijzonder rijk en zal voor economen en journalisten uiterst nuttig zijn. Met belangstelling zien wij dan ook uit naar de volgende delen van de aangekondigde reeks, die zullen gewijd zijn aan de produktie van de verwerkende industrieën (landbouw inbegrepen), de prijzen en de nationale boekhouding.

Lic. F. van der Vorst

U kende De Klerk Binnenbouw nog niet...

De Klerk Binnenbouw verzorgt de betimmering, meubilering en stoffering van hotels, motels, restaurants, theaters, collegezalen, vergaderzalen, kantoren, schepen, kerken, bejaardentehuizen en ziekenhuizen in heel het land. U had toch nog niet van de naam gehoord? Klopt: De Klerk Binnenbouw is de nieuwe naam van de Fabriek en Projektenafdeling van H.H. de Klerk & Zn.

DE KLERK BINNENBOUW

INDUSTRIEWEG 135 (SPAANSE POLDER) ROTTERDAM

Geld- en kapitaalmarkt

KAPITAALMARKT

Onder het in totaal te financieren bedrag nemen de investeringen steeds de grootste plaats in. Deze zijn in de particuliere sector, wat de vaste activa betreft, in het eerste halfjaar 1968 met 10% omhoog gegaan. In het tweede halfjaar zal de tendentie zich hebben voortgezet, zodat in geheel 1968 de behoefte aan financieringsmiddelen uit dezen hoofde krachtig zal zijn gestegen.

Hiertegenover mag worden aangenomen, dat de interne financiering, uit afschrijvingen en reserveringen, in het afgelopen jaar een grotere bijdrage heeft kunnen leveren, een tendentie, die overigens al enige jaren bestaat. De stijging van het loonniveau in vergelijking tot de toeneming van de arbeidsproductiviteit wijst hierop.

Al is uit eigen bronnen een belangrijk deel van de financieringsbehoefte gedekt, zonder externe middelen heeft men het uiteraard niet kunnen stellen. De ondershandse markt, de emissiemarkt en diverse vormen van bankkrediet hebben in deze externe financieringsbehoefte voorzien. Ook in 1968 heeft de ondershandse markt wederom een grote bijdrage kunnen leveren. Zoals in deze kroniek eerder is vermeld heeft de private sector in het eerste halfjaar reeds f. 2.864 mln. op deze markt geleend.

Het bedrijfsleven heeft kans gezien ook een groter bedrag uit de emissiemarkt te putten. In 1968 f. 604 mln., waarvan f. 456 mln. aan obligatiekapitaal. Uitgiften van aandelen bleven opnieuw aan de lage kant, nl. f. 148 mln., vergeleken met het totaal te financieren bedrag een langzamerhand volkomen onbelangrijk percentage, hoewel het cijfer van 1968 toch een f. 80 mln. hoger lag dan in 1967 (f. 60 mln.).

Het bankkrediet heeft ruim gestroomd in 1968. De mutatie bedroeg nl. in de periode januari t/m oktober reeds f. 1.821 mln., waarvan slechts een beperkt deel, nl. f. 189 mln., op middellange termijn. In hoeverre de kapitaalmarkttransacties van de banken tot de financiering van het bedrijfsleven hebben bijgedragen is uit de cijfers niet af te leiden.

Het buitenland heeft in de particuliere sector buiten de banken een beroep op de Nederlandse kapitaalmarkt gedaan. In de eerste drie kwartalen van 1968 was op dit deel van de kapitaalrekening een export van f. 339 mln. becijferd. Wel steeg de buitenlandse belangstelling voor Nederlandse

effecten aanzienlijk — in genoemde periode kocht men voor f. 875 mln. — doch de aankoop van ingezetenen van buitenlandse effecten en het negatieve cijfer van de directe investeringen lag hoger dan deze kapitaalimport.

De beweging van de kapitaalrente is beperkt gebleven. Het begin van het jaar begon met een rentevoet voor langlopende staatsleningen van 6 $\frac{1}{4}$ %. In het midden van het jaar werd de grens van 6 $\frac{1}{2}$ % overschreden (26 juli 6,59%). Hierop volgde een bescheiden daling tot 6,45%, op welk peil de rente in september, oktober en november vrijwel bleef staan, doch tegen het einde van het jaar trok de interest weer aan tot 6,60%, tevens een record van het jaar.

KOERSSTAAT

Indexcijfers aandelen (1953 = 100)	29 dec. 1967	30 dec. 1968	30 dec. 1968 ^a
Algemeen	374	460	121
Internationale concerns	514	666	127
Industrie	357	408	119
Scheepvaart	109	133	89
Banken en verzekering	185	241	98
Handel enz.	168	191	122

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen ¹		
Kon. Petroleum	f. 155,60	f. 182,90
Philips	f. 127,40	f. 163,35
Unilever, cert.	f. 108,40	f. 125,30
Zout-Organon	f. 160,—	f. 199,80
Hoogovens, n.r.c.	f. 125,40	f. 101,80
A.K.U.	f. 66,—	f. 123,20
AMRO-Bank	f. 47,20	f. 64,30
Nat. Nederlanden	619	800
K.L.M.	f. 276,—	f. 212,—
Robeco	f. 228,40	f. 255,50

New York		
Dow Jones Industrials	905	945
Rentestand		
Langlopende staatsobligaties ² ..	6,27	6,63
Aandelen: internationales ²	4,0	
lokales ²	4,2	
Disconto driemaands schatkist- papier	4 $\frac{1}{2}$	5

¹ Aangepast voor kapitaalwijzigingen.

² Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

³ 1963 = 100

Prof. Dr. C. D. Jongman

(I.M.)

WARMTE	TECHNIEK
BEUKERS	SCHIEDAM

Dr. F. Hartog: Hoofdlijnen van de prijstheorie. H. E. Stenfert Kroese, Leiden, tweede druk 1968, 243 blz., f. 26.

In *ESB* van 18 september jl. werd de eerste druk van Hartogs *Prijstheorie* uitvoerig besproken door Prof. Dr. C. J. van der Weijden. Deze tweede

editie heeft enige veranderingen ondergaan; de schrijver hoopt dat de kinderziekten nu voorbij zijn. Er is nog wat meer afstand genomen van het cardinale nutsbegrip; zo ook zijn enkele controversiële kwesties (bij de oligopolietheorie o.a.) uit de weg gegaan,

omdat ze volgens Hartog „bij nader inzien niet goed pasten in een boek van dit bescheiden niveau”. En bescheidenheid siert de economist.

E. Beekman: De invloed van de BTW op de administratie. A.E. E. Kluwer, Deventer, derde druk 1968, 112 blz., f. 8,90.

Korte inhoud van deze ingrijpend gewijzigde derde druk: Inleiding —

INSTITUUT VOOR BESTUURSWETENSCHAPPEN

Het Instituut voor Bestuurswetenschappen te 's-Gravenhage zoekt contact met belangstellenden voor de functie van :

a. stafmedewerker

aan wie de grotendeels zelfstandige behandeling van velerlei vraagstukken, verband houdende met de organisatie van en het inhoud geven aan de vorming en opleiding van bestuursambtenaren, kan worden toevertrouwd;

b. stafmedewerker

die in het bijzonder tot taak zal krijgen de bestudering van problemen in de financieel-economische sector van het openbare bestuur.

Voor deze functie is vereist een behoorlijke kennis van de bestuursrechtelijke en bestuurlijke, resp. de financieel-economische facetten van de overheidstaak, blijkende uit het bezit van of uit gevorderde studie voor de diploma's G.A. II of G.F., dan wel uit een academische opleiding.

Naast mondelinge en schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid op hoog niveau zijn organisatorische kwaliteiten voor het vervullen van deze functies van groot belang.

Behalve de in overheidsdienst gebruikelijke voorzieningen kan — in één van de hoofdcommiezenranggen — een salaris, liggende tussen f 1170,— en f 1792,— worden toegekend (exclusief de hierin per 1 januari 1969 aan te brengen wijzigingen).

Belangstellenden worden uitgenodigd hun uitvoerige sollicitaties binnen veertien dagen na het verschijnen van dit blad toe te zenden aan de directeur van het Instituut, Burgemeester de Monchyplein 9 te 's-Gravenhage.

Telefonische inlichtingen worden gaarne verstrekt door de heren De Loeff en Sikkes (070 - 62 41 21).

Een voorbeeld — De invloed van de BTW op de facturering — De invloed van de BTW op de verkoopadministratie — De invloed van de BTW op de inkoopadministratie — Diverse onderwerpen — De aangifte — Regeling kleine ondernemers — De terugaafregeling — De invloed van de BTW op kostprijs- en voorraadadministratie, op de boekhouding en op de jaarrekening — De invloed van de

BTW op de automatisering — Organisatie en controle i.v.m. de BTW-administratie — Bijlage: aangiftebijlet omzetbelasting 1969.

H. J. de Heer: *Administratieve organisatie actueler dan ooit*. Delwel, Den Haag 1968, 20 blz., f. 2,50.

Openbare les accountancy, N.E.H., 3 oktober 1968.

Drs. A. L. Westers: *Functie en taak van de accountant*. Enige beschouwingen omtrent de plaats welke de interne- en administratieve organisatie met de daarmee verbonden interne controle inneemt in de ontwikkeling van de band functie-taak van de accountant. Delwel, Den Haag 1968, 16 blz., f. 2,50.

Openbare les accountancy, N.E.H., 26 september 1968.

BUREAU VAN DE KIEFT N.V.

Bedrijfsadviseurs

Organisatiestructuur Recruitering

Een onzer relaties is een bekend nederlands concern in de dienstverlenende sector. De expansie heeft zich stormachtig ontwikkeld. De diversificatie in de activiteiten neemt toe. Het beleid is duidelijk op groei, zowel in de diepte als in de breedte, gericht. Dit vraagt versterking van het kader met een aantal

ECONOMEN

en

JURISTEN

voor

LEIDINGGEVENDE POSITIES

Hierbij gaan de gedachten uit naar de jongere econoom of jurist (tot 30 jaar), die een brede belangstelling voor het bedrijfsleven en de consument heeft, omdat op beide sectoren de afzet is gericht. Hij dient over goede leidinggevende en organisatorische capaciteiten te beschikken. De bereidheid tot een interne opleiding, die theoretisch en praktisch gericht is, moet aanwezig zijn.

Belangstellenden gelieven zich, bij voorkeur schriftelijk, te wenden tot de heer Mr. A.A. Kimball, Bureau van de Kieft N.V., Leidsestraat 74, Amsterdam. Tel.: 020-65316/62953. Volledige discretie wordt gegarandeerd. Geen inlichtingen worden ingewonnen en geen contact met opdrachtgevers gelegd dan na overleg met de kandidaat.

VAN DEN BERGH EN JURGENS

is de marketing maatschappij voor een aantal bekende merkartikelen zoals bijv. Blue Band en Bona, Rama en Royco, Becel en Croma.

Sommige zijn al heel oud, andere weer zeer jong. Allemaal zijn ze springlevend. Om dat zo te houden willen wij graag onze staf uitbreiden met een

---

marktonderzoeker

die minstens enige jaren ervaring heeft in marktonderzoek bij een grote onderneming. Als hij geen academicus is, heeft hij minimaal een middelbare opleiding die uitgediept is door verdere vakstudie. Hij moet in staat zijn het hoofd van onze afdeling te vervangen.

Die -7 mans-afdeling is een belangrijk en geïntegreerd onderdeel van onze marketing-organisatie. Samen met het marketing team is deze afdeling verantwoordelijk voor een creatief, inspirerend en inventief marketing beleid.

Onze nieuwe, maar ervaren marktonderzoeker zal veel contact hebben met onderzoekbureaux en daarom in staat moeten zijn onderzoekproblemen te doorgronden en de uitslagen te interpreteren.

Zijn salaris zal in overeenstemming zijn met het gewicht van de functie; de secundaire arbeidsvoorwaarden zijn zondermeer uitstekend.

**Schrijf of bel naar het hoofd van de afdeling
personeelszaken van Van den Bergh en Jurgens N.V.,
Marconistraat 2, Rotterdam. Telefoon 010-153211.**